

УДК 343.541

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.83>

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сенько В.В.,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
ORCID ID: 0000-0003-1161-1950

Сенько В.В. Історичні аспекти становлення інституту захисту прав дитини у міжнародному праві.

Дана стаття дає розуміння актуальності та важливості принципів прав людини та Конвенції ООН про права дитини. У статті приділяється особлива увага важливості дотримання прав дитини та заохочення пропагандистської діяльності громадських та дитячих організацій щодо захисту прав дитини.

Автор у поданому дослідженні аналізує статті Конвенції та розглядає їх як соціальні права (право на життя та розвиток, охорону здоров'я та доступ до медичного обслуговування, право на освіту, сімейне життя, возз'єднання сім'ї, право на сприяння у максимально можливій соціальній інтеграції для дітей-інвалідів, а також право на підтримку батьків у тому, щоб вони могли захищати права своїх дітей), економічних прав (право на гідні умови життя, на соціальне забезпечення, на захист від економічної експлуатації), культурних прав (право на повагу до мови, культури та релігії, на скасування традиційних видів практики, які можуть завдати шкоди добробуту дитини), захисних прав (право на захист інтересів дитини, захист від фізичного та сексуального насильства та експлуатації, захист від участі у військових конфліктах, захист від зловживання правами та приниження), громадянських і політичних прав (право бути почутими та сприйнятими серйозно, право на свободу від дискримінації при здійсненні прав, право на свободу релігії та переконань, право на недоторканність приватного життя, на інформацію, на повагу до фізичної та особистої недоторканності та свободу від усіх форм насильства, катувань або інших жорстоких, нелюдських, що принижують гідність видів поведінки, право на повагу порядок затримання та кримінального судочинства).

Наголошено на тому, що згаданий міжнародно-правовий акт відіграє важливу фундаментальну роль у галузі розвитку суспільної свідомості й практики захисту прав і свобод дітей. Він забезпечує правову основу необхідного захисту осіб, що не досягли 18-річного віку.

Ключові слова: права дитини, статеві злочини, Конвенція ООН про захист прав дитини, потреби дитини, здоров'я дитини.

Senko V.V. Historical aspects of the establishment of the institution of child rights protection in international law.

This article provides an understanding of the relevance and importance of the principles of human rights and the UN Convention on the Rights of the Child. The article pays special attention to the importance of observing children's rights and encouraging advocacy activities of public and children's organizations regarding the protection of children's rights.

In the presented study, the author analyzes the articles of the Convention and considers them as social rights (the right to life and development, health care and access to medical care, the right to education, family life, family reunification, the right to assistance in the maximum possible social integration for disabled children, as well as the right to support parents so that they can protect the rights of their children), economic rights (the right to decent living conditions, to social security, to protection from economic exploitation), cultural rights (the right to respect for language, culture and religion, for the abolition of traditional practices that may harm the well-being of the child), protective rights (the right to protect the interests of the child, protection from physical and sexual violence and exploitation, protection from participation in military conflicts, protection from abuse rights and humiliation), civil and political rights (the right to be heard and taken seriously, the right to freedom from discrimination in the exercise of rights, the right to freedom of religion and belief, the right to privacy, to information, to respect for physical and personal integrity and freedom from all forms of violence, torture or other cruel, inhuman, degrading treatment, the right to respect for the order of detention and criminal judiciary).

It is emphasized that the mentioned international legal act plays an important fundamental role in the development of social consciousness and the practice of protecting children's rights and freedoms. It

provides the legal basis for the necessary protection of persons under the age of 18.

Key words: child's rights, sexual crimes, UN Convention on the Protection of Children's Rights, child's needs, child's health.

Постановка проблеми. Сьогодні є гостра проблема в діяльності кожної держави щодо побудови та забезпечення дієвого механізму, який був би спрямований на функціонування належного захисту прав і свобод неповнолітніх осіб у різних сферах їхнього життя. Тому цей захист здійснюється в межах державної політики, яка є по собі складовою частиною соціальної політики держави. Важливим елементом, який може бути спрямований на захист наймолодших членів суспільства, є кримінально правовий захист. Але сексуальна революція, яка відбулася ще в 90-х роках, а слідом за нею і безладне сексуальне життя нинішнього суспільства можуть призвести до підвищення рівня скоєння злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. Майбутнім будь-якої держави є діти, і від того, як відбувається їх захист, залежить їхнє життя в сучасному світі [1, с. 64].

Стан опрацювання проблематики. Історичний період існування людства характеризувався своїми особливостями щодо захисту неповнолітніх осіб. Для того, щоб зрозуміти соціальне навантаження та захисний сенс цих кримінально-правових норм, потрібно проаналізувати детальніше історичний аспект виникнення цих заборон, які на той момент були спрямовані на захист статевої недоторканості неповнолітніх осіб. Історії сексуальних заборон було присвячено багато досліджень із боку фахівців із різних галузей науки. Вагомий внесок у вивчення цього питання зробили такі науковці, як: А.О. Джужа, Ю.М. Антонян, О.В. Синеокий, І.С. Кон, Є.О. Торчинов, Н.А. Ісаєв, А.М. Ходич, В.Г. Гітін, Ю.В. Александрова, О.М. Ігнатова, Л.І. Мороз та інші.

Метою даної роботи є дослідження історичних аспектів становлення інституту захисту прав дитини у міжнародному праві та виявлення, змін які відбувалися в законодавстві стосовно статевої злочинів із неповнолітніми протягом усього часу становлення та розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Історія громадського та дитячого здоров'я – це хроніка взаємозв'язків між здоров'ям та правами людини, рівністю та соціальною справедливістю. Однак глобалізація змінила баланс сил та підходів до ухвалення рішень з питань державної політики, пов'язаної зі станом прав людини. Ці та інші соціальні зміни створили новий контекст для осмислення здоров'я та добробуту дітей та їх дитинства. Вони передбачають зміни ролі та функцій державних медичних працівників для того, щоб ці галузі залишалися життєздатними

та спрямованими на охорону здоров'я та добробуту дітей та їх сімей. Застосування правозахисного підходу в охороні здоров'я забезпечує необхідну концептуальну основу, а також матеріальні стратегії та навички, які можуть застосовувати фахівці охорони здоров'я для реалізації основних функцій державного захисту дітей.

Конвенція ООН про права дитини є основним міжнародним договором про права людини, яка визначає дітей як суб'єкт права з такою самою цінністю, що й дорослих. Конвенція покликана прищепити світовій спільноті постулат поваги дітей. Визнаючи, що діти мають право на особливий захист та турботу, Конвенція також передбачає можливість участі дітей, відповідно до їх віку та дієздатності, у захисті своїх прав [2].

Конвенція ставить під сумнів традиційне сприйняття дітей як одержувачів захисту з боку дорослих та передбачає необхідність визнання дітей як соціальних суб'єктів, думку яких необхідно слухати та сприймати серйозно.

Важливість Конвенції впливає із правового та етичного прецеденту, який вона встановлює для дітей. Це перший і єдиний правовий документ, який стверджує повний набір прав, які мають усі діти. Це єдиний у світі загальновизнаний документ про права людини (Сполучені Штати є єдиною країною, що підписала, але не ратифікувала документ) і єдина основа для захисту прав дитини, яка використовується батьками, адвокатами та педагогами для підтримки індивідуальних та громадських зусиль на користь дітей [3].

Конвенція визнає дітей вразливою категорією суб'єктів суспільних відносин і включає низку захисних заходів. Ключове значення Конвенції полягає у визнанні дітей суб'єктами права та повноправними учасниками правовідносин. Іншими словами, Конвенція запроваджує зобов'язання забезпечувати баланс між захистом та вихованням. Концепція виховання запроваджується саме тому, що дітям не вистачає повної дієздатності та автономії для здійснення прав від свого імені у повному обсязі.

Правова система має велику кількість законів, які захищають дітей. Проте такі закони забезпечують захист дітей не в повному обсязі. Вони визначають лише основні права дитини і встановлюють заходи щодо їх захисту і найчастіше схильні до змін, або скасування національними виконавчими або законодавчими актами в різних державах. Конвенція ж встановлює правову основу для поширення прав людини на дітей, конкретну основу для комплексного захисту дітей та визначає соціальні умови, які необхідні для дотримання та захисту прав дитини [2].

Права, визначені в Конвенції, є неподільними та універсальними. Немає жодної ієрархії важливості. Водночас вони створюють цілісну структуру

прав, які у разі їх повного дотримання сприятимуть здоров'ю, добробуту та розвитку всіх дітей. Наприклад, неможливо боротися з насильством та сексуальною експлуатацією дітей, не звертаючи уваги на порушення чи ігнорування прав, які роблять дітей об'єктами насильства – злидні, відсутність доступу до освіти, дискримінацію, расизм, забобони та ксенофобію, а також нездатність сприймати серйозно думку дітей щодо умов їхнього життя. Аналогічним чином права дітей на оптимальне здоров'я та розвиток не можуть бути виконані без зобов'язання одночасно забезпечувати їх права на необхідний рівень життя, гідне житло та захист від насильства вдома та в установах, економічну експлуатацію та шкідливі умови праці. Неможливо забезпечити дітям здоров'я та добробут, не надаючи їм доступу до інформації, що дає їм можливість зробити свідомий вибір та захистити себе.

Здійснення прав, що містяться в Конвенції, досягнуто протягом досить короткого терміну. З моменту прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у 1989 році Конвенцією було досягнуто ряд положень:

- на міжнародному рівні існує набагато глибше усвідомлення та готовність покласти край експлуатації дитячої праці, сексуальним наругам, дискримінації щодо дівчаток та дітей-інвалідів та використання дітей як солдатів;

- на національному рівні багато держав почали аналізувати та вдосконалювати своє законодавство, щоб робити його відповідним до положень Конвенції, засновувати незалежних уповноважених з прав дитини, підвищувати рівень обізнаності громадськості про права дітей, розробляти Програми, спрямовані на захист інтересів дітей, домогтися припинення всіх форм насильства щодо дітей;

- на національному, регіональному та місцевому рівнях багато країн вжили заходів для забезпечення того, щоб діти мали можливість висловлювати свої погляди та бути впевненими у серйозному ставленні до них та їх думці.

Хоча санкції не можуть бути спрямовані проти держав, які порушують права дітей, Комітет з прав дитини як міжнародний орган, заснований відповідно до положень Конвенції для спостереження за процесом виконання національними державами своїх зобов'язань щодо дітей, закликає держави до конструктивного діалогу щодо непорушності прав людини для загального добробуту. Подібний діалог є інструментом та каталізатором змін, який призвів до зростання усвідомлення та розуміння характеру прав дітей. Це повільний процес, але він активно добиватиметься реальних змін у процесі охорони здоров'я та забезпечення захисту прав дітей.

У багатьох країнах було висловлено занепокоєння у зв'язку з тим, що, виводячи першому плані

права дітей, Конвенція, в такий спосіб, є антисемейною, підриває батьківські права. З абсолютною часткою ймовірності можна констатувати, що ці побоювання ґрунтуються на фундаментальному нерозумінні Конвенції. У преамбулі, як і в багатьох статтях Конвенції, наголошується, що виховання у дбайливому сімейному оточенні має вирішальне значення для здорового розвитку дітей. Конвенція вимагає надання сім'ям можливості розширити права, які вона має на своїх дітей. Зокрема:

- Ст. 5 визнає права та обов'язки батьків забезпечувати виховання та визначати напрямок розвитку своїх дітей.

- У ст. 9 підкреслюється право дитини не бути розлученою з батьками, якщо це не наражає їх життя або здоров'я на небезпеку.

- Ст. 18 наголошує на обов'язку держави забезпечити підтримку батьків для сприяння їм у виконанні своєї ролі у вихованні та захисті прав своїх дітей [2].

Проте, Конвенція дійсно має на увазі зміни традиційного уявлення про дітей. Необхідно щоб:

- дітей слухали, і їхня думка сприймалася серйозно;

- ширшу увагу приділялося їх здатності приймати рішення щодо себе;

- батьки вважали інтереси дітей основними при прийнятті рішень, що визначають їхнє подальше життя;

- визнання того факту, що інтереси дітей не завжди збігаються з інтересами їхніх батьків.

Конвенція сприяє розвитку культури поваги до дітей, як у сім'ях, і у суспільстві. Але це не підриває та не зменшує роль батьків. Права дозволяють дітям брати участь у прийнятті рішень щодо їхньої долі, а також вони покладають відповідальність на батьків за забезпечення належного піклування та захисту у вигляді вислуховування та оцінки думки дітей. Батьківська повага до дітей сприятиме повазі дітей до батьків.

Забезпечення прав дітей є необхідною стратегією для досягнення їхнього оптимального здоров'я та добробуту. Правозахисний підхід до здоров'я дітей узгоджується з концепцією здоров'я населення та дітей. Конвенція ООН про права дитини є основою та механізмом підтримки роботи державних та дитячих медичних працівників.

По-перше, Конвенція визначає весь спектр потреб дітей та забезпечує практичний підхід до задоволення цих потреб комплексним та цілісним чином за допомогою здійснення їх прав.

По-друге, Конвенція ставить під питання доцільність традиційного підходу до дітей, який розглядає їх як некомпетентні, пасивні об'єкти, що повністю перебувають під юрисдикцією дорослих, і визнає дітей здатними та мають право на активну участь у прийнятті рішень у питаннях, які торкаються їхнього життя.

По-третє, Конвенція є юридично обов'язковою всім країнам, які її ратифікували. Відповідно до міжнародного права, урядам необхідно вживати всіх необхідних заходів для здійснення її положень. Конвенція забезпечує універсальний набір стандартів, на основі яких можна вимірювати та покращувати захист, а також лікування дітей.

По-четверте, хоча офіційних санкцій, які можуть бути висунуті проти урядів за недотримання положень Конвенції, не існує, процес звітування перед Комітетом ООН з прав дитини є неоціненним механізмом контролю за дотриманням положень Конвенції національними державами. Це дає можливість усім тим, хто бере участь у захисті здоров'я та добробуту дітей, разом працювати над покращенням стандартів.

Підстави захисту дітей можуть бути структуровані з наступних чотирьох принципів:

– Всі діти мають потреби. Конвенція ООН про права дитини встановлює міжнародне визнання можливості дітей мати право задоволення життєво-необхідних потреб.

– Конвенція забезпечує всеосяжні рамки прав, які сприятимуть цілісному підходу до забезпечення здоров'я та добробуту дітей.

– Здоров'я дітей та їх розвиток сприяють задоволенню всіх їхніх життєво необхідних потреб. Дотримання всіх прав, закріплених у Конвенції, дозволить досягти цієї мети.

– Конвенція має обов'язкову юридичну силу та накладає на держави зобов'язання щодо дотримання прав дітей.

В одному всеосяжному документі Конвенція ООН про права дитини закріплює підстави для забезпечення здоров'я та добробуту дітей, а також зобов'язання окремих осіб, батьків, суспільства та урядів задовольняти потреби дітей шляхом здійснення їх прав [2]. Реалізація заснована на правах підходу до основних функцій суспільної охорони здоров'я та здоров'я дітей, який використовується в рамках прав дітей, що містяться в

Конвенції, означає корінну зміну статусу дітей у всіх державах світу та допомагає забезпечувати їх оптимальне здоров'я та розвиток.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене слід зробити висновок про те, що історичний розвиток міжнародного законодавства змусив держави повною мірою застосувати положення по захисту прав дитини, що дозволяли б розвиватися фізично, розумово, морально, духовно й у соціальному плані здоровим та нормальним шляхом і в умовах свободи та гідності. Аналіз міжнародно-правових актів із прав дитини дає підстави твердити про визнання міжнародною спільнотою за дитиною значного масиву її прав та інтересів, а також про напрацювання ефективного механізму їх захисту. Водночас ще не створено всіх умов, які давали б можливість створити таке середовище, в якому дитина повинна бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості й експлуатації, щоб вона не стала об'єктом сексуальних злочинів, у якій би то не було формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванова О.Л. Історичний аспект виникнення та розвитку відповідальності за статеві злочини щодо неповнолітніх осіб. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 90. С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3208> (дата звернення: 27.02.2023).
2. Конвенція про права дитини: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р.: станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 27.02.2023).
3. Гриненко Ю.І. Юр'ївський район / Конвенція про права дитини. URL: http://www.yuryevrn.dp.gov.ua/OBLADM/juriv_rda.nsf/docs/BC7CD0DE30811A87C2257D9D0031B65B?OpenDocument&PrintForm (дата звернення: 27.02.2023).